

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	2
2. AJALOOLINE ÜLEVAADE.....	4
3. FASSAADIDE RESTAUREERIMINE.....	13
3.1 Hinnang hoone tehnilisele seisukorrale.....	13
3.1.1 Üldiselt.....	13
3.1.2 Katus ja katusekonstruktsioonid.....	16
3.1.3 Välisseinte kivikonstruktsioonid.....	18
3.1.4 Avatäited.....	18
3.1.5 Fassaadiviimistlus ja –dekoor.....	20
3.1.6 Sokkel ja vundament.....	20
3.2 Kultuuriväärtuslike detailide loetelu ja muinsuskaitse eritingimused...	21
3.3 Uuringud.....	24
3.3.1 Viimistlusuuringud.....	24
3.3.2 Vundamendiuuringud.....	24
3.4 Fassaadide restaureerimisprintsüübid.....	25
3.5 Restaureerimistöde käik.....	26
4. ENDISE KIRIKUHOONE KASUTUSKONTSEPTSIOON.....	34
4.1 Hoone interjöõri praegune olukord.....	34
4.2 Kasutusega kirikuhoonete rakendusideid erinevate näidete põhjal.....	34
4.3 Ülikooli endise kirikuhoone kasutusvõimalused.....	39
5. KOKKUVÕTE.....	43
ENGLISH SUMMARY.....	44
KASUTATUD ALLIKAD.....	46

LISAD

Lisa 1 Hoone vaated, kahjustuste kaardistus Joonised 1-4 M 1:100

Lisa 2 Väljavõtted viimistlusuuringutest

Lisa 3 Fassaadide ja välisuste viimistlustabelid

Lisa 4 Kasutatud internetiartiklid

1. SISSEJUHATUS

Ajaloolist pärandit tuleb hinnata sellele omases ajalises ja kultuurilises kontekstis. Kontekstist väljarebituna muutub see arusaamatuks ning tõlgendamatuks. Ei ole võimalik anda väärtushinnangut mälestisele, mille ajalugu ja tausta me ei tunne.

Eesti on riik, kus on mõnesaja viimase aasta jooksul vahetunud valitsejad, riigikorrad, ideoloogiad, usuvoolud - riik, millest on üle käinud mitmed sõjad. Igaüks neist muutustest ja võõraste kultuuriruumide puudutustest on jätnud meie ajaloomustrisse oma värvid ja struktuurid. Kõige tulemusena on meil tänaseks päevaks suur hulk väarikaid hooneid – mõisaid ja kirikuid, mida ei kasutata enam nende algupärasel otstarbel ning mis samas on oma olemuselt sedavõrd pretensioonikad, et neile uue kasutuse leidmine, tagamaks sealjuures nii nende füüsiline säilimine, kui ka kultuurilooline taust, on äärmiselt keeruline.

Antud bakalaureusetöö objektiks oleva Tartu ülikooli endise kirikuhoone fassaadide restaureerimine tõusis päevakorda seoses 2007. aastal toimunud Tartu ülikooli 375. juubeliga, mil ülikool soovis korda teha mitmed talle kuuluvad ajaloolised hooned. Restaureerimisprojekti koostamise eelduseks mälestise puhul on muinsuskaitse eritingimused. Neid koostades ning hoonega ja selle problemaatika ja spetsiifikaga lähemalt tutvudes kasvas sellest tööst välja minu bakalaureusetöö.

Töö eesmärgiks on määratleda hoone kultuuriväärtuslikud detailid, koostada muinsuskaitse eritingimused, mis tagaksid restaureerimistöödel hoone algupärasuse ja ajaloolise substantsi maksimaalse säilimise. Olla juures restaureerimistöödel ning puutuda vahetult kokku nende erinevate etappide ja tahkudega ning püüda lahendada fassaadide restaureerimisel tekkivaid küsimusi ja probleeme. Samuti on eesmärgiks pakkuda välja kirikuhoonele sobiv uus funktsioon, vaadeldes erinevaid näiteid ja lahendusi nii Eestist kui mujalt Euroopast.

Bakalaureusetöö jaguneb ülesehituselt kaheks osaks. Esimeses osas antakse ülikooli kiriku ajalooline ülevaade ning käsitletakse endise kirikuhoone autentsena säilinud välisfassaadide restaureerimisprobleematikat. Inventeeritud on kultuuriväärtuslikud detailid ning koostatud muinsuskaitse eritingimused hoone restaureerimisprojekti koostamiseks. Restaureerimiskontseptsioonis tõstatatakse eelkõige kadunud või lagunenu detailide asendamise küsimus nii ajaloolise tõe, esteetika, kui ka restaureerimiseetika seisukohtadelt hinnatuna. Hoone osade kaupa on kirjeldatud restaureerimistöid, mis toimusid 2007. aasta juulist oktoobrini.

Bakalaureusetöö teine osa käsitleb kasutuseta jäänud kirikutele uue funktsiooni andmise probleematikat. Toodud on erinevaid näiteid nii Eestist kui mujalt Euroopast, kus ajaloolistele kirikuhoonetele on leitud uusi ja kohati üllatavaid funktsioone. Töös on arutletud ajaloolise hoone erinevate väärtuste üle. Eelkõige aga käsitletud konflikti mälestiste ajaloolise- ja kasutusväärtuse vahel. Konkreetselt ülikooli endise kiriku kohta on toodud erinevaid võimalikke kasutusviise. Pakutud variantide häid ja halbu külgi on vaagitud nii kaasaegsest restaureerimisfilosoofiast, ülikooli vajadustest kui ka insener-tehnilistest probleemidest lähtuvalt.

Töö koostamisel on kasutatud Eesti Ajalooarhiivis leidunud ajaloolisi projekte ning Riigiarhiivis ning Arc Projekti arhiivis asuvaid hoone kohta koostatud ajaloolisi õiendeid.

Tartu ülikooli endise kirikuhoone tehnilise seisukorra kohta on varem koostatud järgmised tööd:

V. Kingissepa t. 15a asuva TRÜ Õpperaamatukogu korrastamise eritingimused. Tallinn, 1980.

Koostaja: Udo Tiirmaa. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 21

Jakobi 1 siseruumide tehnilise seisukorra uuringud ja kultuuriväärtuslike detailide inventariseerimine. Tartu, 2005. Koostaja: Rein Parts. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 672

Hoone restaureerimistöode kirjeldused põhinevad peaaesjalikult isiklikul kogemusel ja tähelepanekutel, kuna viibisin kogu tööde teostamise perioodi vältel aktiivselt objektidel. Restaureerimissoovituste puhul olen toetunud erialasele kirjandusele, mille loetelu on antud töö lõpus.

Kasutuskontseptsiooni peatükis, kus on toodud erinevaid näiteid endiste kirikuhoonetele uue funktsiooni andmise kohta, on kasutatud peamiselt internetist leitud teemakohaseid artikleid, mis on väljatrükituna toodud töö lisa 4. Kuna ma loen vastavalt oma võõrkeeleskusele eelistatult saksa keelt, siis on enamus kasutatud artiklitest saksakeelsed ning ka suurem osa näiteid pärineb Saksamaalt.

Ülikooli kirikule sobivaid kasutusideid välja pakkudes toetusin ülikooli kiriku kohta ajakirjanduses ilmunud artiklitele ning vestlustele ülikooli haldusosakonna töötajatega.

2. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Ajalooline ülevaade põhineb peamiselt Niina Raid'i kirjutatud TRÜ Õpperaamatukogu hoone ajaloolisel õiendil¹. Illustratsioonidena kasutatud ajaloolised plaanid pärinevad Eesti Ajalooarhiivist².

Ehituslugu

Endine ülikooli kirik asub Toomemäe jalamil, Tartu ülikooli peahoone taga, selle tiibhoonete vahel ning paikneb osaliselt endise keskaegse Maarja kiriku varemetel.

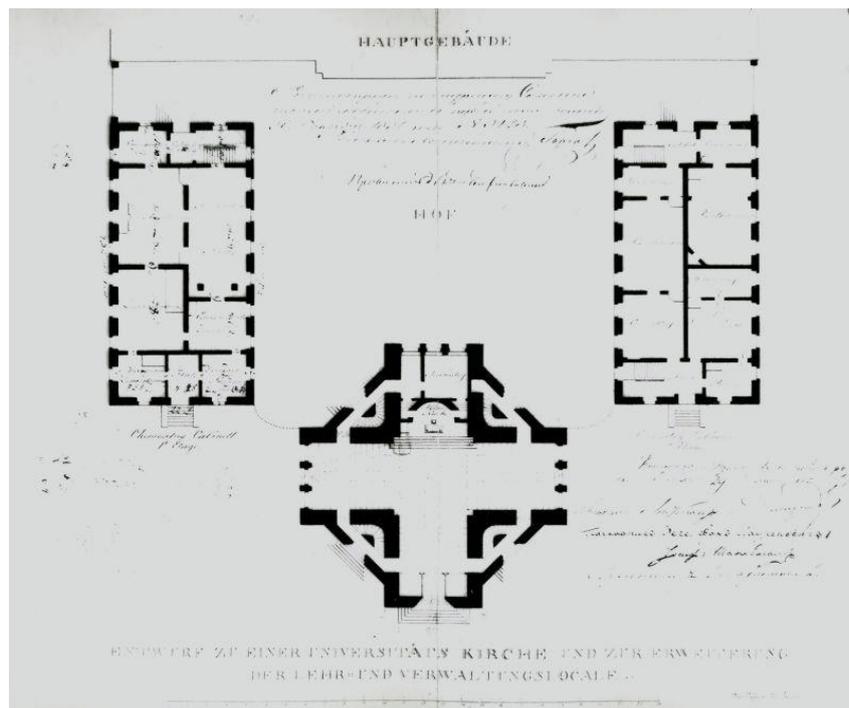
Tartu ülikooli taasavamisel 1802. aastal imperaatorliku ülikoolina andis riik ülikooli omandisse Tartu Toomemäe ja selle jalamil olevad endise Maarja kiriku varemed koos krundiga.

Peale ülikooli peahoone valmimist 1809. aastal nimetatud krundil, hakkas Tartu akadeemilistes ringkondades koguma jõudu mõtte ehitada ülikoolile oma kirik. Esimese ideena võeti kaalumisele ülikooli arhitekti Johann Wilhelm Krause ettepanek, kes juba 1803. aastal oli esitanud idee ehitada Toomel asuvad keskaegsed Toomkiriku varemed välja kirikuks. Üks osa J. W. Krause suurejoonelisest plaanist toomkiriku varemete osas – nimelt kooriosasse raamatukogu ehitamine, teostus 1806. aastal. Kogu suure gooti katedraali varemete ärakasutamine tundus aga ülikooli valitsusele üsna utoopilise ideena. Lisaks kirikule oli Krause planeerinud kirikule veel kõrge läänetorni, kuhu pidi tulema observatoorium. Plaan venis aastaid. 1820. aastal sai ülikooli nõukogu Peterburis korralduse teostada toomkiriku varemete müüritiste osas uuringud nende sobivuse kohta ümber ehitamiseks ülikooli kirikuks. Krause esitas uue ülidetailse projekti. 1826. aastal nõuti Peterburist projektile lisaks täiendavaid andmeid – vanu plaane ning toomkiriku fassaadi kirjeldusi enne 1598. aasta põlemist. Plaane aga ei leitud. 1828. aastal suri arhitekt Krause ning tema suurejooneline projekt jäi ellu viimata.

Ülikooli õppetegevus oli hoogsalt laienenud ning tekkinud ruumikitsikuses sündis plaan ehitada ülikooli peahoone taha tiibhooned ning kiriku jaoks leiti olevat sobiv koht kahe tiibhoone vahel nii, et peahoone taha moodustuks siseõu. 1836. esitas Tartu ülikooli ehituskunsti professor arhitekt M.R.Jacobi esimese tiibhoonete ja kiriku projekti, kus tiibhooned olid peahoonest eraldiseivad, sissepääsudega hoonete otstest ning nende vahel, praeguse kiriku asukohal, asetses põhiplaanilt kreeka risti kujuline kirik. Projekt jäi aga teostamata.

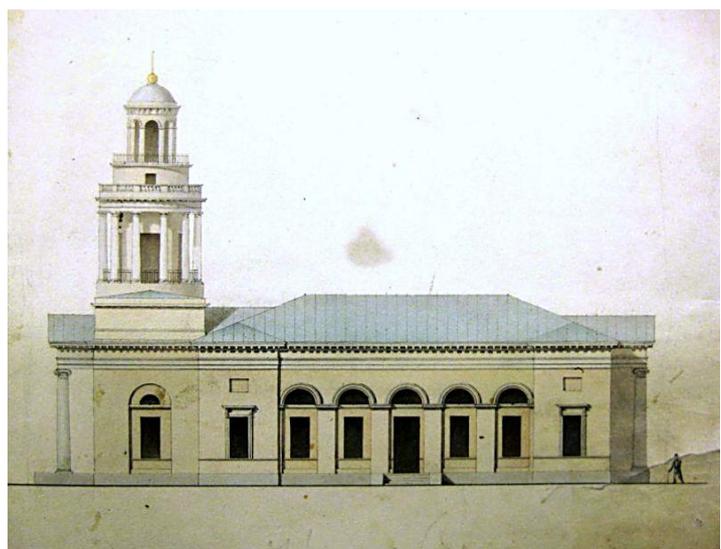
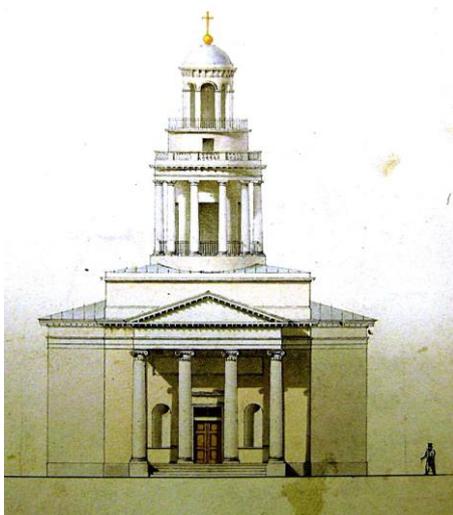
¹ Jakobi tn 1 (end. Ülikooli kiriku hoone). TRÜ Õpperaamatukogu. Tallinn, 1980. Koostaja: Niina Raid. Riigiarhiiv, T- f.76 n.1 s.10627

² Ülikooli kiriku plaanid (1836-1902), Eesti Ajalooarhiiv, f. 2100 n.11 s.128



Ill. 1: M.R.Jacobi I projekti põhiplaan 1836. aastast

Sama aasta lõpus esitati järgmine projekt, mis koostati ilmselt Peterburi teede ja avalike ehitiste peavalitsuses. Projektis oli kirikuhoone piklik, ristkülikukujuline ning läänes asetseva ülalt kolmeastmelise torniga. Teadmata põhjustel ei realiseeritud ka seda projekti.



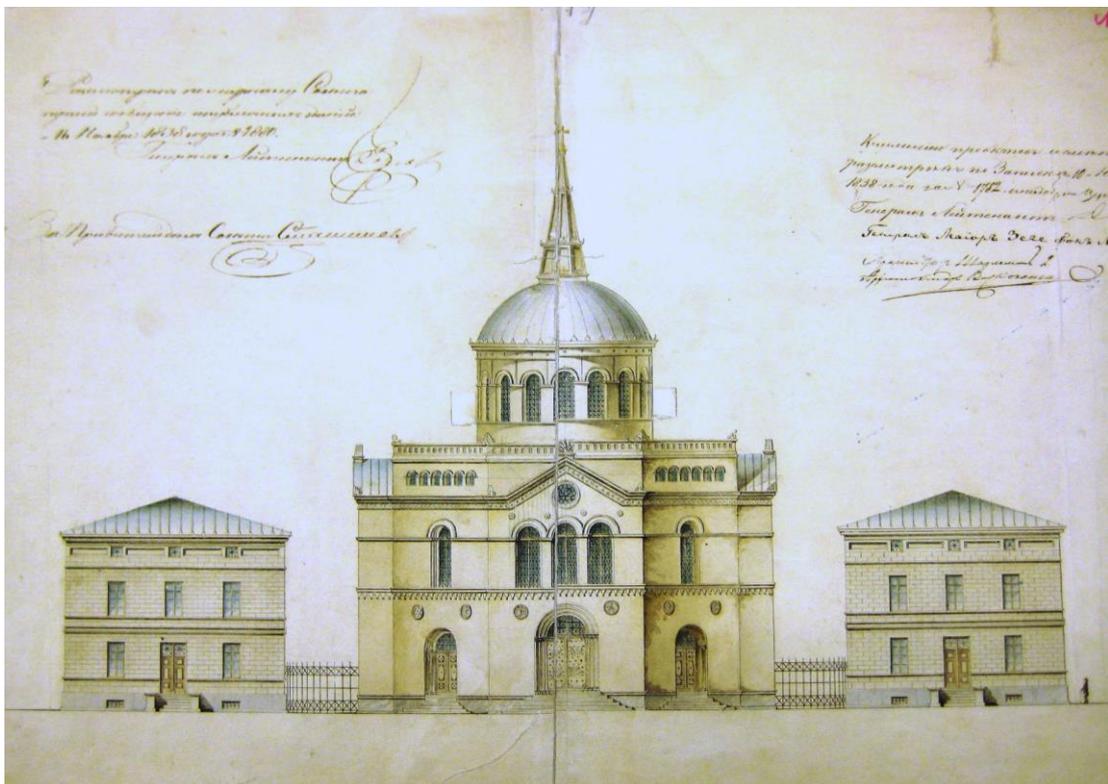
Ill. 2: Peterburi teede ja avalike ehitiste peavalitsuse projekt 1836. aastast

1838. aastal esitas arhitekt Jacobi veel ühe projektivariandi, mis aga oli äärmiselt eklektiline romaani ja renessanss-stiili segu ning eelkõige arhitektuuriliselt sobimatu ülikooli peahoonega.



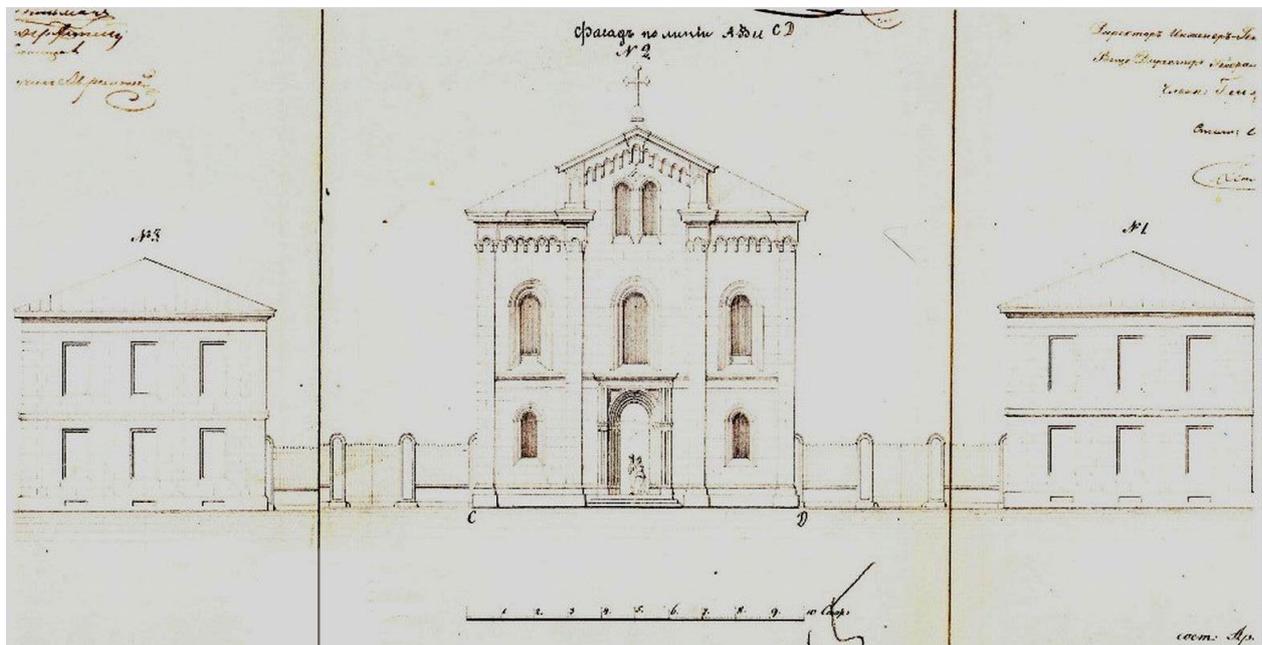
Ill. 3: M.R. Jacobi projekt 1838. aastast

Peterburist tuli umbes samal perioodil fassaadivisand, mis oli põhiplaanilt jällegi kreeka risti kujuline. Peahoone tiibhooned olid selles projektis erinevalt varasematest antud kolmekorruselistena.



Ill.4: Projekt aastast 1838

Asjaajamine aga venis ning aastatel 1838-1851 vahetusid kiiresti ülikooli arhitektid. 1851. aastal sai ülikooli praktiliseks arhitektiks Karl Rathaus, kes lõpuks lahendas aastakümneid vaidlusaluseks olnud hoonetekompleksi. Peahoone tiibhooned projekteeriti lihtsate tarbeehitistena, mis järgisid klassitsistlikku joont ning ei mõju peahoone suhtes domineerivalt. Kiriku fassaadilahendus on pisut eklektilisem ja historitsistlikus stiilis, kus klassitsism on seotud romaani stiilist laenatud elementidega - romaani ümarkaarne katusealune friis, ümarkaarsed aknad ja portaal.

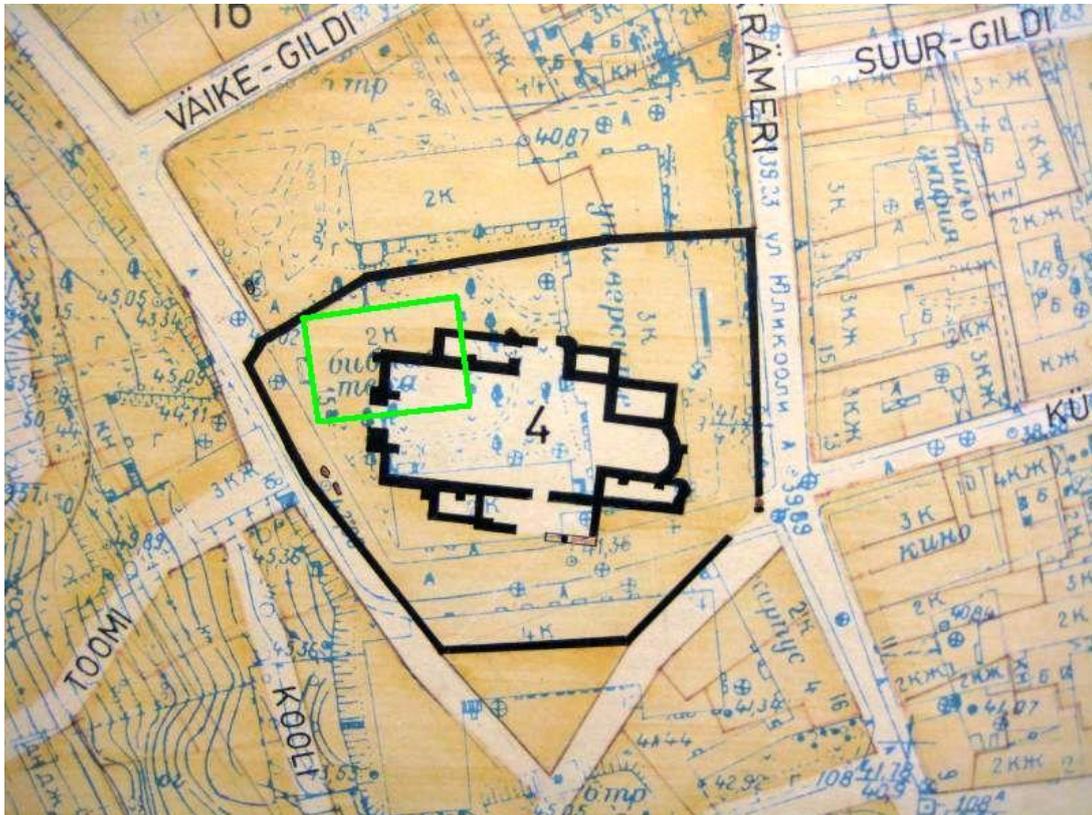


Ill.5: K. Rathausi kinnitatud ja realiseerunud projekt 1852. aastast

Projekteerimine algas 1842. aastal, lõpliku kinnituse sai projekt 10. juulil 1852. Esimese asjana oli vaja lahendada ehitusviis arvestades Tartu all-linnale omast pehmet pinnast. Kuna valitud ehitusplats oli ühtlasi keskaegse Maarja kiriku asupaik, siis oli teada, et umbes poole ehitatava kiriku alla jääb osa Maarja kiriku varemetest. Kuid sügavamad maapinnakihid ei olnud küllalt tugevad, et vundamenti kanda. Rathausi ettepanekul rammiti ühe sülla sügavusse maasse vaiad, mis uuesti välja tõmmati ning nende asemel täideti pinnase tihendamise eesmärgil lubjaveega immutatud liivaga. Sellisest pinnasetugevdamismeetodist oli Rathaus lugenud Prantsuse Crelles Journal artiklist. Peahoone taga paiknenud vanade väikeste abihoonete vundamentide lammutamisest saadud praht immutati samuti lubjaveega ning tambiti kokku.

Samaaegselt kiriku ehitamisega 1855. aastal algas ka tiibhoonete ehitus. Kuna ehitustööd käisid kunagise Maarja kiriku surnuaia kohal, siis leiti tööde käigus leiti suurel hulgal inimluid, mis

maeti ümber ühtedel andmetel Vallikraavis asuva rahvaste Monumendi juurde, mis oli asutatud samadel põhjustel seoses ülikooli peahoone ehitamisega, teistel andmetel aga maeti säilmed ümber Jaani vanale surnuaiale. Leitavad vanad hauakivid ja nende detailid kohustus ehitusettevõtja andma ülikooli ehituskomitee käsutusse.



Ill. 6: Väljavõtte kaardist „Tartu VII saj. lõpul” (Rohelisega on märgitud ülikooli kirik, musta joonega aga keskaegse Maarja kiriku asukoht).³

Ülikooli kiriku nurgakivi pandi 28. augustil 1856. Müüriprakku pandi kastike, mis sisaldas ülikooli isikulise koosseisu nimekirja, 1856. aasta kuld- ja hõbemünste ning 1841. aastal toimunud kuningliku kihluse puhuks vermitud kullast medalit. Kive müürisid ülikooli kuraator, rektor, õppejõud ja teiste hulgas ka üliõpilane Artur von Oettingen.

Esialgset lahendust muudeti pisut. Nihutati idakülje välistreppide asukohta ning plaanil ette nähtud sirge koorilõpmiku asemel ehitati ümarkaarne kolme aknaga apsiid. Samuti tehti muudatusi interjööris ahjude, treppide, sammaste arvu, kantsli ja altarilaua osas. Kiriku peauksed tehti sobiva materjali puudumisel tammepuu asemel kuusepuust rosettide ja nõõpilustustega. 1858. aastal sai kirik peale raudplekist katuse, esifassaadi kolmnurkviilule paigaldati kullatud

³ Kaart „Tartu VII saj. lõpul”, Arc Projekti arhiiv

sepisrist koos kuuliga.

Hoone krohviti hiljem, kuna toleaegete ehitusnormide järgi ei tohtinud kivist kroonuehitisi krohvida enne kahe aasta möödumist nende valmimisest.

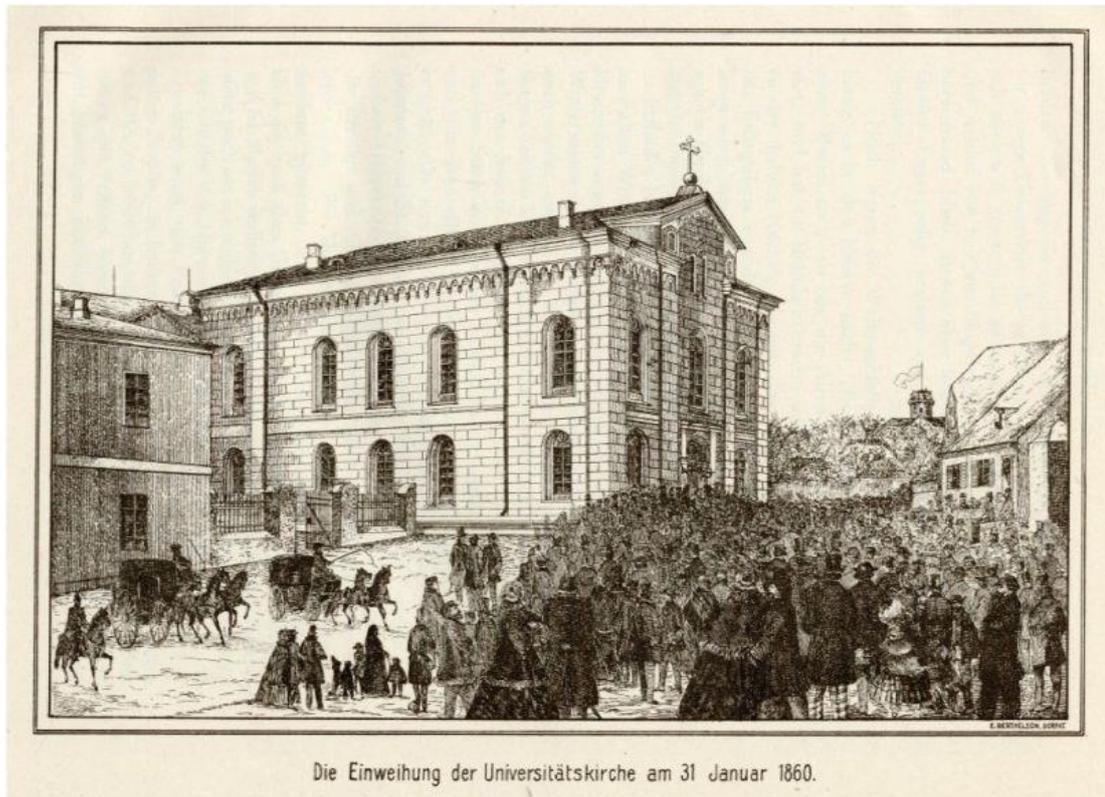
Kiriku üleandmine viibis, kuna veel 1859-60 aastatel tehti muudatusi kantsli ja altariseina juures, samuti tehti palklagi orelivääri võlvimise asemel ning kaaraken peaukse kohale. Kullati üle altari- ja orelidetaile. Oreli valmistas Tartu meister Kessler. Kohalikud meistrid tegid ka puutööd – altari, kantsli ja istepingid. Kantsli kõlaräästas ja jalapink valmistati tiser Vossi töökojas. Altarit kaunistasid W. Krügeri tehtud koopiad Fra Angelico ja Murillo maalidest, valgustiteks olid kaunid kroonlühtrid ja lampetid, mis telliti Stange ärist Peterburist. Peterburist pärinesid ka kirikukellad. Altarist vasakul asus käärkamber, kust viis trepp kantslisse. Ülal paremal paiknes loož haigete jaoks. Kolmele apsiidiaknale olid Nürnbergist tellitud vitraažid, millest keskmine kujutas ülestõusnud Kristust H. Memlingi maali järgi ning vasema- ja parempoolne kujutasid vastavalt Johannest Peetrusega ja Paulust Markusega Albrecht Düreri maalide järgi.



Ill. 7: Ülikooli kiriku interjäär 1880. a.⁴

⁴ Foto Arc Projekti arhiivist

Kiriku pidulik sisseõnnistamine toimus pühapäeval, 31. jaanuaril 1860, kuid kuna ehitise juures leiti hulgaliselt pisipuudusi, siis vabastati ülikooli ehituskomitee ehitustööde järelevalve kohustustest alles 1860. aasta lõpus.



Ill. 8: Ülikooli kiriku sisseõnnistamine 31. jaanuaril 1860. a.⁵

Esimest korda remonditi kirikut juba viis aastat hiljem, 1865. aastal - põrand oli vajunud ning puitosadesse tekkis majavamm. Kantsli, altari ja viieteistkümne samba alla tehti uus tellistest vundament ning põrand pandi kuuselaudadest. Järgmisel aastal vajab remontimist orelivääri põrand ja orel; sokli kohale tehti müüriaukudena põrandaalne ventilatsioon. 1899. aastal ehitati apsiidi vasakule poolele teine väljapääs.

1870. a. pandi välja kiriku ette 14 suurt kiviposti ja nende vahele ketid hoone kaitseks hobusõidukite kihutamise vastu.

1888. aastal parandati orelit ning 1926. aastal pühitseti sisse uus, kolme manuaali, 52 registri ja 3041 vilega orel.

Kirikut kasutati sakraalhoonena pidevalt 1860.-1947. aastani.

⁵ Foto Arc Projekti arhiivist

Ülikooli kogudus

Ülikooli kogudus kinnitati koosolekul, mis toimus 2. detsembril, 1855. aastal. Kogudus kasvas välja akadeemilistest jumalateenistustest. Juba 1929. aastal juhtis usuteaduskond ülikooli nõukogu tähelepanu selliste jumalateenistuste tähtsusele ja tarvidusele „suurema kombeliku oleku, kõrgema astme korralikkuse ja aususe tõstmiseks tartu ülikooli üliõpilaste keskel”.

Peale iseseisva koguduse loomist 1855. aastal hakati jumalateenistusi pidama Toomel, raamatukogu alumises saalis.

Oma kiriku valmimisel 1860. aastal asus kogudus raamatukogust sinna ümber. Jumalateenistused toimusid saksa keeles. Alles 1920. aastal, peale eestikeelse ülikooli asutamist, kinnitas ülikooli ajutine nõukogu akadeemilised eestikeelsed jumalateenistused. Asutati eesti pihtkond, mis allus otse piiskopile. Saksa pihtkond kuulus saksa praostkonna kaudu Eesti evangeelse-luterliku kiriku alla.⁶

Pihtkondade juures asusid lauluselts, segakoor, lastekoor ja pasunakoor.

Tänapäeval tegutseb ülikooli kogudus taasavatud Jaani kirikus.

Kirikuhoone ümberehitamine õpperaamatukoguks

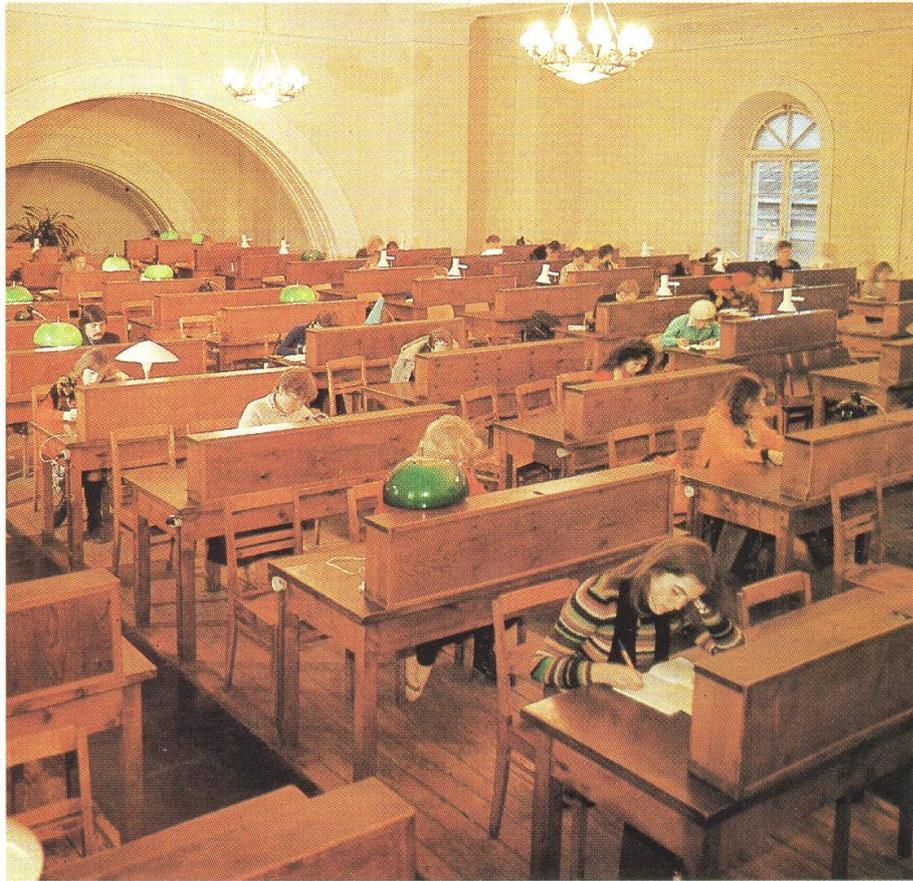
Hoone tegutses kirikuna 1947. aastani, mil ülikooli nõukogu koosolekul 30. septembril tõsis päevakorda kirikuhoone edaspidise kasutamise küsimus. Pöörduti ENSV Ülemnõukogu presiidiumi poole avaldusega hoone üleandmiseks ülikoolile üldõppetöö huvides. Kuna 1935. aastast pärinevat lepingut ülikooli ja koguduse vahel ei olnud pikendatud ning NSVL konstitutsiooni § 96 järgi oli kirik riigist lahutatud, anti endine ülikooli kirikuhoone Tartu Riiklikule Ülikoolile uueks otstarbeks üle. Seega oli hoone alates 1948. aastast ülikooli bilansis. Kirikuvarad, seal hulgas kolm kroonlühtrit, kaks 5 lambiga seinalühtrit, 43 3 lambiga seinalühtrit, 4 kolme küünlaga lühtrit, maal „Kristus okaskrooniga”, pastorate portreed ning krutsifiks, anti üle Põltsamaa kogudusele. Pikad kirikupingid on Põltsamaa kirikus tänapäevani kasutusel. 1948. aasta augustis eemaldati esifrontoonil paiknenud rist. Hoonet kasutati esialgu klubilisteks üritusteks. 1952. aastal eksponeeriti seal vene ülikooli 150. juubelinäitust.

Ülikool ei leidnud aga hoonele sellisel kujul õiget rakendust. Väidetavalt oli hoone laes pehkinud talade tõttu toimunud ka vajumine ning nimetatud põhjustel muutus aktuaalseks küsimus hoone

⁶ Tartu ülikooli kiriku 75-aastapäevale pühendatud trükised ja ajalehe väljalõiked, 1935. aastast. Eesti Ajalooarhiiv, f.1872 n.1 s.586

ülikooli jaoks sobivamaks ümber ehitamise kohta.⁷

1956. aastal ehitati hoonele arhitekt H. Kuvasto projekti järgi kolm betoonist vahelage ning hoone kohandati ümber õpperaamatukoguks, kus kolmel alumisel korrusel asusid hoidlad ning neljandal korrusel lugemissaal. Korrusteks jaotamisel võeti aluseks fassaadide olemasolev akendejaotus. Hoone välisilme ümberehituse tõttu ei muutunud, kuid hoone algupärane siseruum hävis täielikult. 1958. aastal tehti ümberehitatud hoone kohta inventariseerimisjoonised. Kahjuks ei tehtud neid aga enne ümberehitustöid algupärase hoone kohta.



Ill. 9: Õpperaamatukogu 4. korruse saalis (1982.a. foto)⁸

Humanitaarraamatukogu asus hoones 2002. aastani. Praegu paikneb hoone esimesel kahel korrusel ülikooli arhiiv. Kolmas korrus ja neljanda korruse saal seisavad tühjana ja kasutuseta ning on remontimata.

⁷ Jakobi tn 1 (end. Ülikooli kiriku hoone). TRÜ Õpperaamatukogu. Tallinn, 1980. Koostaja: Niina Raid. Riigiarhiiv, T- f.76 n.1 s.10627

⁸ Ilomets, Tullio. Palamets, Hillar. Alma Mater Tartuensis 1632-1982. Kirjastus „Eesti Raamat”, 1982, lk 141

3. FASSAADIDE RESTAUREERIMINE

3.1 Hinnang hoone kultuurikoolisele väärtusele ning tehnilisele seisukorrale enne restaureerimistöid

3.1.1 Üldiselt

Jakobi 1 hoone asub Jakobi tänava ääres, moodustades ühtse tervikliku ansambli hoone taha jääva ülikooli peahoone ja selle tiibhoonetega, mis asetsevad kahel pool kirikut. Hoone on kantud eraldiseisva mälestisena kultuurimälestiste riiklikusse registrisse. Hoone omab mälestisena väga suurt kultuuriajaloolist väärtust. Kuigi hoone algne siselahendus on ümberehitamise teel täielikult hävitatud, on hoone ehitusaegne välisilme algupärane fassaadilahendus ning dekoor säilinud. Seega omab hoone tähtsust nii iseseisva mälestisena kui ka ühe osana 19. sajandil ehitatud ülikoone hoonete kompleksist. Ainuüksi fakt, et ülikoolil oli oma kirik, räägib ülikooli koguduse ja usuõpetuse kunagistest hiilgeaegadest Tartu ülikoolis.

Kirikul ja peahoonel on ühine hoov. Hoone tervikuna on üldiselt rahuldavas seisukorras, kuna see on alati kuulunud Tartu Ülikoolile ning vähemalt osaliselt olnud järjepidevalt kasutuses, köetud ning korraliselt hooldatud. Hoone välisilme ja fassaadidetailid on säilinud algupärasena. Hiljuti on välja vahetatud idakülje kaks välisust ja nende ees olevad trepid.

2007. aasta kevadel valmisid kirikuhoone muinsuskaitse eritingimused ning fassaadide restaureerimisprojekt.

Järgnevalt on osade kaupa ära toodud erinevate fassaadiosade seisukorra hinnangud ja kahjustuste kirjeldused 2007. aasta alguse seisuga. Hinnangud põhinevad peaaesjalikult visuaalsel vaatlusel.



Ill. 10: Läänefassaad 2007. a. jaanuaris



Ill. 11: Põhjafassaad 2007. a. jaanuaris



Ill. 12: Idafassaad 2007. a. jaanuaris



Ill. 13: Lõunafassaad 2007. a. jaanuaris

3.1.2 Katus ja puitkonstruktsioonid

Kirikuhoonel on käsitsi valtsitud plekiga kaetud 20 kraadise kaldega puitkonstruktsioonidega kelpkatus. Esifassaadil lõikub otsakelbast välja samuti plekk-kattega kolmnurkviil. Kõik ehitusaegsed konstruktsioonid olid ülevaatusel ajal algupärasel kujul säilinud. 150 x 210 mm mõõtmetega katusesarikad paiknevad sammuga 1,5 – 1,7 m. Sarikate ja pööninguvahelae kandmiseks on ehitatud keerukas toolvärkide süsteem. Vahelage kannavad viit suurt A-kujulist konstruktsiooni sammuga keskmiselt 3 m, mille otsad toetuvad hoone välimistele kandeseintele. Sarikaid toestab kolm rida toolvärke, millest keskmine toestab ka harjatala. Toolvärgi postide alumised otsad on kinnitatud laetalade külge. Nii toolvärgid kui ka sarikad on üldiselt heas seisukorras. Üks sarikas hoone vasakul põhjaküljel on purunenud, mis ei ohusta aga konstruktsiooni stabiilsust. Ilmselt on tegemist Teise Maailmasõja aegse purustusega. Kohati võivad sarikaotsad olla pehkinud, eriti esifassaadil nähtava kolmnurkviilu katuse osas. Ligipääs nendele on aga raskendatud ning seetõttu ei olnud võimalik ilma katusekatet eemaldamata nende täpset seisukorda hinnata.

Toolvärgisüsteemi kanda olev pööninguvahelagi on ~ 10 cm läbi vajunud. Vahelae läbivajumist on näha ka all olevas saalis. Samas on vajumine ilmselt toimunud juba ammu - praeguseks on protsess peatunud, konstruktsioon stabiilne ning toestamist ei vaja. Võimalik, et vajumine tekkis kohe ehitusjärgsel. Vahelagi on mitmekihiline. Pööningult on näha laetalad mõõtmetega 220 x 270 mm, mille all paikneb omakorda veel üks kiht sama mõõduga talasid. Pealmiste talade vahed on täidetud savitäidisega. Alumiste talade vahed on tühjad.

Lae soojustamiseks on kasutatud savitäidist, mis tuleb säilitada, kuna tegemist on ajalooliselt autentse materjaliga ning lisaks muudaks selle eemaldamine hoone väljakujunenud koormustebalanssi.

Kokkuvõttes on algupärased katusekonstruktsioonid arvestades nende iga hästi säilinud. Seda eelkõige tänu asjaolule, et hoonet on pidevalt kasutatud ning katusekatet piisavalt tihti vahetatud ja korrapäraselt hooldatud.

Olemasolevas katusekattes suuremaid läbijookse ei ole kuigi kohati esineb väiksemaid plekivaltside ebatihedusi, mille tagajärjel on roovitis osaliselt niiskusest kahjustatud. Katusekate ja vihmaveetorud tuleb lähiajal välja vahetada. Algupärased korstnajakad ja -pitsid on rahuldavas seisukorras. Need tuleb korrastada, korstnapitsid üle lubjata ning välja vahetada korstnaplekid



Ill.14: Vaade hoone pööningule



Ill. 15: Katusekate ja korstnapitsid, foto 2007.a. jaanuaris

3.1.3 Välisseinte kivikonstruktsioonid

Hoone välisseinte ca 70-100 cm paksused müürid on ehitatud punastest põletatud savitellistest. Kohati olid murenenud räästakarniiside tellised kohtades, kus amortiseerunud vihmaveerennide tõttu sattus sademetevesi fassaadile kahjustades krohvikihite. Külmates paisus paljastunud tellistesse imendunud vesi ning murendas kive. Lõunafassaadi räästakarniisi olid lõhkunud ka vahetult seina ääres kasvavate puude oksad. Puud tuli eemaldada kuna lisaks eelmainitud probleemile võisid puude juured kahjustada ka hoone vundamenti. Üldiselt võis aga hoone välisseinte konstruktsioone lugeda stabiilseteks ja rahuldavas seisukorras olevateks. Olulisi pragusid müüritises näha ei olnud.



Ill. 16: Mahavarisenud räästakarniis ja kahjustunud müüritis, foto 2007.a. jaanuaris

3.1.4 Avatäited

Kõik ukse- ja aknaavad on säilinud algupärastena nii asetuse kui ka kujult ja suuruselt. Aknaraamid on valdavalt algupärased. Tõenäoliselt 1956. aasta ümberehituse ajal on välja vahetatud apsiidiaknad ja üksikud aknad hoone lõunafassaadil, kuid uued raamid on valmistatud algupäraste eeskujul. Suures osas on säilinud ka akende sulused ja manused – riivid, kremoonid, käepidemed ja hinged. Mõnedes akendes on säilinud ka algupärased valatud klaasist aknaruudud. Aknaraamide seisukorda võis nimetada rahuldavaks ning raamid vajasis pisiparandusi, vanast värvist puhastamist, klaaside uuesti kittimist ning raamide uuesti värvimist. Sobimatud olid

mitmetesse akendesse paigutatud ventilaatorid ja ventilatsioonirestid ning metallvõrgud apsiidiakende ees. Akende veeplekid olid täiesti amortiseerunud.

Hoone esiuks on algupärane ja üsna heas seisukorras. Säilinud on ka originaalukselink. Tagumised uksed on hiljuti välja vahetatud algupäraste uste eeskujul valmistatud puitustega.



Ill. 17: Algupärane aknaraam ja valatud klaasist aknaruudud.



Ill. 18: Metallvõrk apsiidiakna ees



Ill.19: Algupärane peauks esifassaadil



Ill. 20: Vahetatud välisuks ja trepp tagaküljel

3.1.5 Fassaadiviimistlus ja –dekoor

Fassaadide viimistlus oli ulatuslikult kahjustunud eelkõige seetõttu, et viimasteks viimistluskihtideks oli nõukogude ajal kasutatud ebasobivat mittehingavat värvi. Värv oli kogu fassaadi ulatuses koorunud ja lahti löönud. Kohati oli kahjustunud ja maha pudenenud ka krohv. Suurimad niiskuskahjustused olid hoone räästakarniisidel, mis olid ulatuslikult lagunened. Purunenud olid ka mõned katusealuse friisi dekoratiivsed stukkrosetid. Täielikult amortiseerunud olid karniiside veeplekid.



Ill. 21, 22: Tüüpiline viimistluse seisukord 2007. a. alguses - lagunened karniisid ja irdunud värvikihid.

3.1.6 Sokkel ja vundament

Vundamendis ja soklis oli suuremaid pragusid märgata hoone idaküljel, apsiidi juures. Soklit ümbritseva graniitkvaadritest vöö plokid olid paigast nihkunud, üks neist ka välja kukkunud. Soklitellised olid osaliselt lagunened ning krohv irdunud. Sokli viimistlus oli ulatuslikult kahjustunud ka hoone esifassaadil. Kahjustusi oli soklil mitmesuguseid: mehaanilised kahjustused – mahalöödud krohv soklinurkadel jne, niiskuskahjustused ning puujuurte tekitatud kahjustused. Sokkel oli kaetud ilmselt tsementkrohvi- või tsemendilisandiga lubikrohviga. Selle koostise väljaselgitamiseks võeti krohviproovid.



Ill. 23: Soklivööst välja vajunud graniitplokk ja murenenud tellised graniitvöö all



Ill. 24: Soklikahjustused esifassaadil

3.1.7 Piirdeaed ja väravad

Piirdeaed on säilinud algupärasena. Väravate asukohad ja suurused vastavad ka tänastele vajadustele seega vajab piire eelkõige korrastamist. Piirdepostid on kiriku sein küljest lahti vajunud, mis viitab piirdevundamendi vajumisele väravate suunas. Piirde konstruktsioone lõhub ka üks puu, mis kasvab praktiliselt piirdeaia vastas.

3.2 Kultuuriväärtuslike detailide loetelu ja muinsuskaitse eritingimused

Kultuuriväärtuslikud detailid ja tarindid:

Algupärased katusekonstruktsioonid.

Algupärased korstnajakalad ja korstnapitsid

Laesoojustuseks kasutatud ehitusaegne savitaidis.

Algupärased akna- ja ukseavad

Fassaadikujundus tervikuna

Profileeritud karniisid

Ümarkaarsed aknad ja portaal ning neid ümbritsevad profileeritud raamistused

Seinarustika ja rusteeritud liseenid

Aknaridade vahelised simsid

Algupärase ruudujaotusega aknaraamid koos suluste ja manustega

Säilinud valatud klaasist aknaruudud

Algupärane dekoreeritud peauks koos ukseingiga

Graniitplokkidest soklivöö

Piirdepostide kuju, suurus ja krohvidekoorilahendus.

Sepisaed ja -väravad koos hingede ja sulustega.

Värvate kivist piirdepostid koos sepiskettidega.

Muinsuskaitse eritingimused

1. Säilitada hoone põhimaht, katusekuju ja konstruktsioonid.
2. Juurde- ja pealeehitused ei ole lubatud
3. Fassaadide remonttööde käigus ei tohi muuta hoone algupärast arhitektuurilist välisilmet
4. Säilitada katuse ja pööningu põhikonstruktsioonid, põhigabariidid ja katuse kuju.
5. Väljaehitused katusest ning katuseaknad ei ole lubatud.
6. Katusekattena kasutada valtsitud tsingitud terasplekki. Plekitahvli mõõt tuleb valida vastavalt olemasolevatele tahvlitele. 2-3 aasta möödudes paigaldamisest tuleb katuseplekk üle värvida linaõlivärviga.
7. Müüri lattide ning sarikaotste proteesimisel ja asendamisel tuleb kasutada algupärasega võimalikult sarnaseid materjale ning ajaloolisi töövõtteid.
8. Tagada tuleb katusealuse piisav tuulutus.
9. Korstnad tuleb korrastada ja säilitada. Korstnapitsid tuleb lubjata valgeks ning korstnate servaplekid välja vahetada. Kontrollida korstnalõõride olukorda. Lõõre võib kasutada ruumide ventileerimiseks.
10. Säilitada lae soojustamiseks kasutatud savitäidis. Vajaduse korral võib lisasoojustusena kasutada puistevilla.
11. Korrastada pööning. Puhastada see eelmiste remontide materjalijääkidest ja prahist.
12. Teostada uuringud katusekonstruktsioonide, katusekatte ja vahelagede seisukorra hindamiseks
13. Säilitada ning restaureerida kogu fassaadidekoor
14. Lagunenud stukkrosetid katusealuses friisis taastada olemasolevate eeskujul
15. Lagunenud räästakarniisid tuleb parandada. Lagunenud tellised eemaldada ning asendada need uute tellistega, järgides algupärast räästaprofiili.
16. Akende ja karniiside veeplekid vormistada rullvaltsiga servas
17. Teostada värvisondaažid fassaadidel. Värvivalikul lähtuda sondaažide tulemustest ja ajastukohasest värvilahendusest.

18. Fassaadidelt tuleb eemaldada praegune ebasobiv ja mittehingav värvikiht. Seinapindade viimistlemisel ja krohviparanduste tegemisel tohib kasutada ainult lubimörti ja lubivärvi
19. Fassaadilt ja akendelt tuleb eemaldada inetud ja ebasobivad ventilatsioonirestid. Ventilatsioonisüsteem tuleb kaasajastada ning lahendada siseruumide projekteerimise käigus. Ühe võimalusena võiks ruumide ventileerimiseks kasutada praegu mittefunktsionaalseid korstnalõõre.
20. Säilitada algupärased aknaraamid koos suluste ja manustega.
21. Säilitada algupärased valatud klaasist aknaruudud.
22. Säilitada ja restaureerida algupärane dekoreeritud välisuks koos ukselingiga.
23. Aknaraamid ja välisused värvida linaõlivärviga, aknaklaasid kittida linaõlikitiga.
24. Likvideerida fassaadilt ebavajalikud kaablid. Funktsionaalsed elektrijuhtmed ning kaablid süvistada võimaluse korral pinnasesse või krohvi sisse.
25. Vundament tuleb pisut lahti kaevata, et välja selgitada vundamenditelliste olukord. Lagunenud tellised tuleb eemaldada ning vundament uuesti laduda.
26. Puhastada ja parandada tuleb graniitplokkidest soklivöö kogu sokli ulatuses.
27. Teostada analüüsid soklit katva krohvikihi koostise väljaselgitamiseks.
28. Restaureerida piirded. Piirete restaureerimisel eemaldada krohvitud osadelt ebasobiv mittehingav värvikiht. Restaureerimisel võib kasutada ainult põletatud telliseid, lubikrohvi- ja värvi ning sepsidetailidel linaõlil baseeruvat roostekaitsevärvi.
29. Töödel kasutatav tehnoloogia peab garanteerima kõigi hooneosade ja originaalsubstantsi maksimaalse säilimise.
30. Muinsuskaitse eritingimused kooskõlastatakse Muinsuskaitseametis ja need kehtivad 2 aastat alates kooskõlastamise päevast. Kui selle aja jooksul ei ole Muinsuskaitseametile esitatud kooskõlastamiseks nende alusel koostatud projekti, kuuluvad eritingimused uuele läbivaatamisele ja võimalusel pikendamisele.
31. Ehitus ja konserveerimistöid võivad teostada ainult vastavat tegevusluba omavad isikud või ettevõtted Muinsuskaitseameti poolt kooskõlastatud projekti või tegevuskava alusel.
32. Ehitus- ja konserveerimistöode ajaks on kohustuslik tellida muinsuskaitse järelvalve selleks vastavat tegevusluba omavalt ettevõttelt või spetsialistilt. Järelvalvet teostav isik koostab järelvalve aruande.

3.3 Uuringud

3.3.1 Viimistlusuuringud

Värviuuringud teostati sondeerimise teel mitmes kohas Jakobi 1 hoone esifassaadil ja välisuksel. Kuna eelmiste remontide käigus on ilmselt kogu fassaad vanadest värvikihtidest puhastatud, siis leidis krohvipindadel vaid 3 värvikihti. Kõige alumiseks kihiks oli kõigil rusteeritud pindadel tehtud sondaažidel hele virsikuvärvi oranžikas toon. Teiseks kihiks oli tugev tumeroosa ning pealmine kiht oli tumekollane kooruv alküüdvärv. Ebasobiv pealmine värvikiht on irrutanud osaliselt ka alumised lubivärvikihid. Aknaraamistustel ja dekooridetailidel tehtud sondaažidel ilmnes mitu kihti valget värvi.

Peaukse erinevate detailide ja osade sondeerimisel paljastus kuni 5 värvikihti.

Soklilt võetud krohviproovi analüüsi tehti Tartu Ülikooli Katsekojas. Analüüsi tulemusena selgus, et soklit kattev krohvikiht oli lubja ja tsemendi segu. Krohv on väga tugev ja suure tsemendisisaldusega.

Värviuuringute stratigraafia aruanne ning krohvianalüüs on ära toodud käesoleva töö lisa 2

3.3.2 Vundamendiuringud

Esialgne plaan vundamendiuringute teostamiseks oli kaevata paarist kohast vundament umbes 30- 50 cm sügavuselt lahti, selgitamaks välja vundamentide seisukorda. Kuna selle käigus selgus aga, et pinnasekihi all on tellised äärmiselt pudedad ja lagunened, siis kaevati vundamenti lahti ulatuslikumalt. Telliste halb seisukord oli ka põhjuseks, miks telliste kohal oleva graniitvöö kvaadrid olid viltu ja välja vajunud. Telliste lagunemise ja fassaadide alumise osa niiskuskahjustuste üheks põhjuseks tuleb pidada pinnase vale kallet, mis on suunaga hoone poole ning põhjustab kapillaarniiskuse kõrge taseme müüritisel.⁹ Probleem tuleb lahendada vertikaalplaneerimise teel. Paralleelselt hoone restaureerimistöödega korrastatakse ka ülikooli õu ning selle käigus lahendatakse sademetevete juhtimine hoonetest eemale. Hoovi korrastamise projekti tegemiseks koostati käesoleva töö käigus muinsuskaitse eritingimused ka hoovi ja piirete kohta.¹⁰ Uuringute tulemusena otsustati vundament kogu hoone perimeetri ulatuses lahti kaevata ning toetada.

⁹ Kaila, Panu. Majatohter I ja II osa. Tallinn: „Ehitame” kirjastus 1999

¹⁰ Muinsuskaitse eritingimused TÕ peahoone õue kujundusprojekti ja piirete restaureerimisprojekti koostamiseks. Tartu, 2007. koostajad: Mari Nõmmemaa, Kati Niibo. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 906-II,

3.4 Fassaadide restaureerimisprintsiibid

Kuna ülikooli kirikuhoone fassaadid ja välisilme on säilinud täiesti algupärasena, siis on peamiseks eesmärgiks kogu fassaadikujundus autentsena säilitada. Restaureerimis- ja viimistlustööde käigus kasutatavate materjalidena tulid kõne alla vaid traditsioonilised materjalid (lubivärv ja –krohv, põletatud savitellised, puit, linaõlivärv) ja töövõtted. Näiteks värviti nii seinapinnad kui ka metallpinnad käsitsi ja pintsliga.

Sokliosa krohvist võeti analüüs, põhjendamaks sellel hooneosal tugevama, tsemendisisaldusega krohvi kasutamist. Vundamendi lahtikaevamisel selgus, et muinsuskaitse eritingimustes toodud nõue kaevata vundamenti lahti vaid vähesel määral ning vajadusel vahetada välja mõned katkised vundamentitellised, on selgelt liiga vähene, arvestades vundamendi tõelist olukorda. Kuna pinnasesse jääv tellisvundament kannab selle kohal paiknevat rasket graniitkvaadritest soklivööd, otsustati lisaks katkiste telliste vahetamisele toetada vundamenti lisaks terasvarrastega ning valada vundamendi toetuseks betoonist vöö. Kuigi selliseid meetodeid ei kasutatud hoone ehitamise ajal, olid need praegusel ajal põhjendatud, kuna peamiseks prioriteediks on kogu hoone säilitamine ja kandekonstruktsioonide kandevõime tagamine.

Kuna algupärasena on säilinud vaid hoone peauks, siis lähtusin ka hiljuti vahetatud tagauste värvilahenduse puhul sarnaselt peauksega sellel teostatud värviuuringute tulemusi.

Karniiside ja aknaraamistuste pudenenud krohviprofiilide taastamiseks võeti säilinud profiilidelt peale nende puhastamist vanast värvist täpsed jäljendid ning tõmmati nende abil uued profiilid.

Hoone dekoori restaureerimisel kerkis üles küsimus, kas taastada räästaaluse ümarkaarse friisi 8 purunenud stukkrosetti ja friisikaart. Ajaloolise tõe seisukohalt on lagunemine loomulik protsess ning lagununud substantsi meelevaldne taastamine ei ole seega õigustatud. Antud juhul aga on tegemist hoonega, kus kogu algupärane kujundus ja dekoor on hästi säilinud ning kuna purunenud rosettidega sarnaseid on fassaadil veel kümneid, siis otsustasin, et hoone välisilme terviklikkust silmas pidades, on uute rosettide valmistamine olemasolevate koopiana õigustatud juhul kui tehtud tööd korrektselt dokumenteeritakse.

Leiangi, et restaureerimise võtmesõnaks ajaloolise ja kultuuriloolise sõnumi ja järjepidevuse säilitamise ja edasi kandmise seisukohalt on töödele eelneva olukorra ning tööde täpse kirjelduse hoolikas dokumenteerimine.

3.5 Restaureerimistöõde käik

Jakobi 1 hoone fassaadide restaureerimistöõd teostati 2007. aasta juulist oktoobrini.

Kuna katusekatte olukord ei olnu otseselt avariiline, siis otsustati plekkdetailidest praegu välja vahetada vaid amortiseerunud vihmaveesüsteemid ning akende ja karniiside katteplekid.

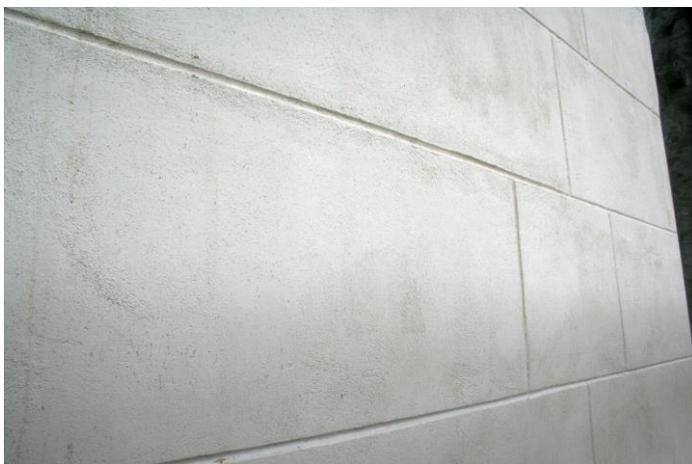
Fassaadide restaureerimistöõd teostati järgmiselt:

1. Seinad

Seinad puhastati mehaaniliselt kogu vanast värvist, eemaldati lahtised krohviosad. Fassaadidel tehti vajalikud krohviparandused lubiliivkrohviga. Parandatud pinnad krohviti mitmes kihis lubikrohviga, misjärel taastati rusteeritud pindade vuugid. Fassaadid värviti 2x lubivärviga. Värv kanti seinale laiade pintslitega, ringikujuliste liigutustega, mille tulemusena jäi fassaadipind lubivärvile omaselt loomulik.



Ill. 25: Rusteeritud seinapindade puhastamine ja krohviparanduste tegemine



Ill. 26: Krohvitud seinapind enne värvimist



Ill. 27: Avatud ja puhastatud juuspraod akna krohviraamistuses

2. Karniisid, friisid, rosetid

Lahtised ja lagunenenud karniisiosad eemaldati. Säilinud algupärased karniisid puhastati mehaaniliselt vanast värvist. Puuduvad karniisiosad taastati punasest tellisest ning kaeti tsingitud krohvivõrguga. Karniiside krohviparandusteks kasutati lubi-liivkrohvi. Karniiside reljeefstruktuuride taastamiseks tehti säilinud karniiside järgi täpsed žabloonid. Restaureeritud dekoorielemendid värviti lubivärviga.

Sarnasel dekoorile ja karniisidele restaureeriti ka akende ja uste raamistused.

Lagunenud stukkrosetid ning ehiskaared nende kohal valmistati uued olemasolevate koopiatena. Seoses viimistlustööde mahu suurenemisega võrreldes alguses prognoosituga, eelkõige räästakarniiside halva olukorraga seoses, jõuti esifassaadi restaureerimiseni alles septembris. Seetõttu portaal ja selle dekoor küll puhastati vanadest värvikihtidest ning värviti ka lubivärviga üle, et mitte jätta fassaadist nõ poolikut muljet, kuid portaali korrektne restaureerimine lükati edasi 2008. aasta kevadsuvesse, kuna jahenenud sügisilmad ei olnud lubikrohvi töötamiseks enam sobilikud.

Karniiside veeplekid vahetati välja.



Ill. 28: Vanadest värvikihtidest puhastatud algupärane rosett ja friisikaar



Ill. 29: Algupäraste rosettide ja friisikaarte järgi tehtud koopiad enne värvimist



III. 30: *Profileeritud räästakarniisi puhastamine*

3. Vundament ja sokkel

Vahetult seinte ääres kasvanud suured puud eemaldati.

Vundament kaevati kogu perimeetri ulatuses lahti ning lagunenud tellised asendati uute punaste savitellistega. Soklit ümbritsev graniitkvaadritest vöö toestamiseks valati selle alla armeeritud betoonist vöö. Lahtised, paigalt nihkunud ning välja kukkunud graniitkvaadrid eemaldati, puhastati ning asetati oma kohale tagasi. Kogu graniitvöö puhastati mustusest, värvipritsmetest ja samblast vee/liivapritsiga. Kvaadrite alla paigaldati toetuseks iga kivi kohta 2 tsingitud armatuurvarrast. Kvaadritevahelised vuugid täideti tsementseguga.

Graniitvööst ülespoole jääv sokliosa restaureeriti sarnaselt karniisidega, kuid sokkel viimistleti tsement- ja lubikriohvisseguga.



Ill. 31, 32: Apsiidisokkel ja graniitkvaadritest soklivöö enne ja peale restaureerimistööid

4. Aknad ja uksed

Aknaraamid ja välisused puhastati mehaaniliselt, restaureeriti ning viimistleti linaõlivärviga vastavalt sondaažide järgi projektis antud värviskeemile. Kõikide akende veeplekid vahetati välja. Klaasid kititi linaõlikitiga.



Ill. 33, 34: Algupärane välisuks peale restaureerimist ning hilisema tagaukse uus värvilahendus

5. Värvad ja piire.

Piirde ääres kasvanud ja piirdevundamendi liikumisi põhjustanud suured puud eemaldati.

Piirdepostid ning tellisest laotud osad restaureeriti sarnaselt hoone fassaadiga. Piirdepostide ja hoone seina vahelised praod täideti lubi-liivkrohviseguga. Tehti krohviparandused ning viimistleti lubivärviga.

Sepisvõred puhastati mehaaniliselt ning krunditi ja värviti metallivärviga. Puuduvad sepiosad taastati olemasolevate eeskujul.

6. Vihmaveesüsteemid

Kõik vihmaveerennid ja –torud vahetati välja tsingitud terasplekist vihmaveetorude vastu. Rennidesse ja torudesse paigaldati jäasulatussüsteemid.

Kuna enne tööde algust oli apsiidiseinal kõige rohkem veekahjustusi, siis hoidmaks ära uute kahjustuste teket paigaldati vihmaveerenn ja torud ka apsiidiräästale, kus neid seni olnud ei ole.

7. Valgustus ja elektriinstallatsioonid

Hoone tagauste kohale paigutati ülikooli peahoone tagafassaadiga ühesugused uued valgustid. Hoone esifassaadi II korruse akende kohale paigaldati kolm valgustit, mis toovad pimedas kaunilt esile fassaadidekoori. Fassaadil paiknenud mittevajalikud kaablid eemaldati ning kasutuses olevad kaablid süvistati krohvi sisse.

Kokkuvõtlik hinnang tehtud ehitustööde muinsuskaitsele kvaliteedile

Jakobi 1 fassaadide remont-restaureerimistööd teostati kvaliteetselt vastavalt muinsuskaitse eritingimustele ning fassaadi remont-restaureerimistööde projektile. Restaureerimistöödel kasutati järgmisi materjale: lubikrohv, lubivärv, tsemendisegu, punane savitellis, linaõlivärv, linaõlikitt.

Fassaadide dekoor ja kultuuriväärtuslikud detailid on kvaliteetselt restaureeritud ning hästi eksponeeritud.



Ill. 35: Läänefassaad peale restaureerimistööde lõppu 2007. a. oktoobris



Ill. 36: Põhjafassaad peale restaureerimistööde lõppu 2007. a. oktoobris



Ill. 37: Idafassaad peale restaureerimistööde lõppu 2007. a. oktoobris



Ill. 38: Lõunafassaad peale restaureerimistööde lõppu 2007. a. oktoobris

4. ENDISE KIRIKUHOONE KASUTUSKONTSEPTSIOON

4.1 Hoone interjööri praegune olukord

Kuigi siseruumid on põhjalikult ümber ehitatud, on siiski säilinud ka mõningaid algupäraseid elemente. Seinad on enamjaolt krohvitud ja värvitud, laed värvitud. Krohv on üldiselt heas korras. Puitpõrandaid katab linoleum. Esimesel korrusel on algupärastest detailidest säilinud kivimosaiikpõrand eesruumis ja kolm algupärast kahepoolset tahveldatud siseust. Idaosas on kahe ruumis säilinud ka ristvõlvivid. Teisel ja kolmandal korrusel algupäraseid detaile (va. aknaraamid) säilinud ei ole. Neljandal korrusel on alles lae- ja seinakarniisid, samuti nelja lühtrit ümbritsevad rosetid laes. Lääneseinas on säilinud algupärase profiiliga krohvitõmmistega ukseavad (üks neist kinni ehitatud). Kiriku algset planeeringut võib aimata kinniehitatud seinaniššide järgi. Enamik siseuksi pärinevad 1950. aastatest või veelgi hilisemast ajast. Läbi korruste on ehitatud kaubalift. Kuna maja on olnud pidevalt kasutuses, on interjööri tehniline seisukord suhteliselt hea.

Esimesel ja teisel korrusel on hiljuti tehtud remont ning neis paiknevad ülikooli arhiivi dokumendihoidlad ja tööruumid.

4.2 Kasutuseta kirikuhoonete rakendusideid erinevate näidete põhjal

Ajaloo perioodide erinev ideoloogia ning suhtumise muutumine religiooni on peamiseks põhjuseks, miks tänaseks päevaks võib öelda, et kasutuseta kirikuhooneid on Euroopas lausa massiliselt. Eestis jäid suur osa kirikuid tühjaks nõukogude perioodil, mil sotsialistlik ideoloogia taunis kirikuskäimist. Hulk kirikuhooneid – eriti just linnades, kohandati ruumide kõrgust silmas pidades spordisaalideks. „Kohandamine” tähendas eelkõige kogu autentse interjööri hävitamist ning väliste sakraalhoonele omaste tunnuste eemaldamist (rist, tihti ka terve torn, portaal). Selliseks näiteks on Tartus endine Maarja kirik. Kuid kirikute tühjaksjäämine ei ole ainult nõukogude aegse ideoloogilise ajupesu tulemus. Uuel ärkamisajal muutusid kiriklikud laulatused, laste ristimine ja leeris käimine vägagi populaarseks. Tänapäevaks oleme aga Eestis jõudnud sarnasesse olukorda paljude teiste Euroopa riikidega. Religioossed tavad on märksa aeglasema arenguga kui poliitilised ja majanduslikud traditsioonid. Kiire tehnoloogia arengu ja materialistlikele alustele ning individikesksusele tugineva ühiskonnakorralduse tulemusena on inimesed religioonist võõrdunud. Koguduste kahanemine ja kiriku sissetulekute vähenemine

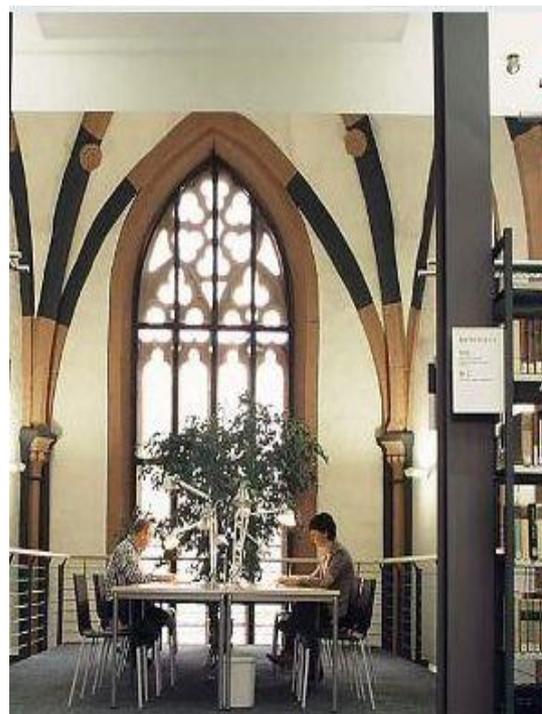
muudab kirikuhoonete ülalpidamise keerukaks. Näiteks Saksamaal tehtud statistika ütleb, et aastatel 2000-2005 kaotas Saksamaal katolik kirik ligi miljon ja evangeelne luterlik kirik rohkem kui 850 000 liiget ning edasise prognoosi kohaselt jääb seal järgneva 10 aasta jooksul tühjaks vähemalt tuhatkond kirikuhoonet.¹¹ Selline tendents sunnib nii usuringkondi kui ka kohalikke omavalitsusi sügavalt mõtlema kasutuseta jäänud hoonete edasise saatuse ning võimaliku kasutuse üle. Ka töötavaid ning elujõuliste koguduste kirikuid püütakse muuta kohaliku kogukonna jaoks atraktiivsemaks, andes kirikutele lisafunktsioone näiteks kontserdisaalina või siis ehitades ajaloolistesse kirikuhoonetesse kaasaegseid mugavusi wc-de, köökide, seminari- ja kontoriruumide näol jne.¹² Siinkohal tekib jälle dilemma – kas eirata absoluutset ajaloolist autentsust säilitades kogukonna huve, riskides seeläbi kaotada kiriku populaarsust, või tuua ohvriks ajaloomälestise algupärasus, kuid tagada samas hoone ja selle algse funktsiooni säilimine. Konflikt ajaloovärtuse ja kasutusvärtuse vahel on mälestiste puhul kestnud läbi aegade. Lahenduseks oleks siinkohal vajalike lisaruumide ja kommunikatsioonide ehitamine võimalikult selliselt, et need ei kahjustaks hoone ajaloolist interjöörü ning oleksid vajaduse korral eemaldatavad tekitamata kahjustusi algupärasele substantsile. Teiseks võimaluseks on ehitada kiriku juurde eraldi hoone, kuid tihti on ka kirikuaiad mälestised, mille puhul tulevad kõne alla ka arheoloogilised piirangud. Lisaks on paljude kirikute juures ka matmispaigad.

Millised on siis aga kasutuseta jäänud kirikuhoonete edasised perspektiivid? Valdav osa sakraalhooneid kuulub kas kirikule või riigile. Erainvestorid ei ole sellistest hoonetest nende spetsiifilisuse ning kõrgete ülalpidamiskulude tõttu enamasti huvitatud. Saksamaalt on teda juhtumeid, kus kirikuhoone on olnud müügis sümboolse ühe euro eest, kuid ostmise vastu ei tunne keegi huvi. Kirikud on tihti külmad ning hämarad ning nende ümberehitamine nõuab suuri investeeringuid. Samuti on ümberehitamine sageli seotud ka muinsuskaitsete piirangutega. Enim levinud on, et endisi sakraalhooneid kasutatakse kultuurimajade, kontserdisaalide, muuseumide, galeriidenä, mis on nende hoonete jaoks uue funktsioonina igati sobilikud nii eetilises, kui ka kultuuriväärtuste säilimise seisukohast, kuna seesugune kasutus võimaldab enamasti säilitada nii hoone algupärast välisilmet kui ka interjöörü.

¹¹ Umgebaute Gotteshäuser. Wenn in der Kirche Cocktails serviert werden. Judith Weber, 23. Dezember 2007 http://www.welt.de/finanzen/article1489978/Wenn_in_der_Kirche_Cocktails_serviert_werden.html

¹² SPAB Statement 1 : Church Extensions, January 2007. <http://www.spab.org.uk/html/advice/statements/spab-statement-1-church-extensions/>

Paljud kirikud on leidnud uue rakenduse raamatukoguna. Lähedalt võib näitena tuua nii Tartu Ülikooli kiriku, kui ka keskaegse Toomkiriku Tartus Toomemäel, mille varemetesse J. W. Krause projekteeris kunagise Ülikooli raamatukogu. Raamatukogu oma olemuselt aga nõuab hoone konstruktsioonidelt suurt kandejõudu ning enamasti ehitataksegi sellise rakenduse puhul hoonesse kandvad raudbetoonist vahelaed. Illustratiivse raamatukogu näitena võib kaugemalt veel tuua Jakobi kiriku Erfurdist, Saksamaalt, kus 14. sajandil ehitatud gooti kirik eelpool kirjeldatud viisil 2004. aastal raamatukoguks muudeti. Tegemist on eheda näitega, kus hoonele kasutusväärtust leidmata oleks ajalooline hoone sootuks hävinenud. Kirik seisis tühjana alates 1973. aastast ning lagunes omasoodu. Antud juhul oli hoone ümberehitamise ning seeläbi säilitamise poolt nii avalik arvamus, kohalik omavalitsus, kui ka muinsuskaitseamet. Hoone interjööri säilinud inventar ning kunstiväärtused viidi kohalikku muuseumi ning hoone välisilme ning põhikonstruktsioonid restaureeriti ning säilitati algupärastena.¹³



Ill. 39, 40: Raamatukoguks ümber ehitatud Jakobi kirik Erfurdis, Saksamaal

¹³ Alte Kirche - neue Nutzung. Interview mit Dipl.-Ing. Matthias P. Gliemann. MONUMENTE Online Magazin der Deutschen Stiftung Denkmalschutz, http://www.monumente-online.de/07/03/leitartikel/03_Interview.php

Kuid on ka ekstreemsemaid näiteid, mis tekitavad eelkõige eetilise konflikti.

Frankfurti Mattheusekiriku puhul näiteks otsustati, et kiriku tahakülge ehitatakse kõrghoone, mille sissekäiguks ehk nõ portaaliks jääks ajalooline kirikuhoone. Seega muutub see kirikuhoone piltlikult öeldes väravaks tänapäevasesse heaoluühiskonda ja majanduskeskkonda, mille produktid kõrghoonete näol pürgivad oluliselt suurematesse kõrgustesse kui kunagised kirikutornid, muutes viimased endi kõrval kääbusteks.¹⁴

Rahausukantsideks on muudetud ka kirikuhooned, mille on kasutusele võtnud pangakontorid ja hoiukassad, ning kus kunagise altari asemel troonivad sularahaautomaadid või siis kaubahallideks muudetud kirikuhooned, kus klõbisevad kassaaparaadid. Kui tegemist on hoonega, mis on seisnud tühjana väga pikk aega või lausa varemestunud, ei ole inimeste reaktsioonid hoone taaskasutuselevõtul drastiliselt erineval moel võrreldes algupärasega sedavõrd tormilised. Kuid kui kirik lõpetab majanduslikel põhjustel tegevuse ning selle asemele asub hoonesse näiteks supermarket, siis tekitab see kahtlemata eetilisi kõhklusid, kui ostja näeb näiteks kohal, kus kunagise matusetalituse ajal seisis kellegi lähedase sark, nüüd paiknemas lihaletti. Uus funktsioon on sellisel puhul hävitatud ka hoone sentimentaalne väärtus.

Kirikutesse on rajatud ka tantsusaale, kinosid, restorane, baare ning ka lausa ööklubisid, kasiinosid ja diskoteeke. Söögikohti võib leida nii mõnestki endisest kirikuhoonest. Eelpool nimetatud kasutusvariandid tekitavad ühiskonnas tugevaid diskussioone ning enamasti sekkuvad sellesse ka kirikuringkonnad. Kuid kui investorite väited ja mõjutusvahendid on piisavalt tugevad, siis on seesugused hoone algse funktsiooniga üsna vastukäivad plaanid ellu viidud ka üsna stabiilsetes ja väljakujunenud moraalinormidega riikides.

Näiteks Saksamaal, Bielefeldis on kiriku rikkalikus interjööris sisse seatud suurejooneline restoran „Glück und Seligkeit“.

¹⁴ Umgebaute Gotteshäuser. Wenn in der Kirche Cocktails serviert werden. Judith Weber, 23. Dezember 2007
http://www.welt.de/finanzen/article1489978/Wenn_in_der_Kirche_Cocktails_serviert_werden.html



Ill. 41, 42: Endises kirikuhoones asuv restoran „Glück und Seligkeit”. Saksamaal, Bielefeldis

Üheks religioosselt vastukäivamaiks ning eksklusiivsemaiks variandiks kirikuhoone kasutamisel on kahtlemata endise jumalakoja muutmine suureliku inimese koduks. On kirikuhooneid, kuhu on rajatud näiteks sotsiaalkortereid, kuid on ka selliseid, mille on ostnud eraisik ning muutnud selle nõ eramuks. Enamasti ehitatakse elamuks ümber väiksemaid maakirikuid, kuid leidub ka tõelisi nn kirikufänne, kes on valmis investeerima kümneid ja kümneid miljoneid, rajamaks endale kirikuhoonesse suurejoonelist eraresidentsi ning seda ka hiljem üleval pidama.



Ill. 43: Eramu elutuba endises kirikus Saksamaal

4.3 Ülikooli endise kirikuhoone kasutusvõimalused

Kui esitada küsimus, kas nõukogudeaegne vahelagede ehitamine Tartu Ülikooli kirikuhoonesse on hea või halb, siis näib ilmselt esmalt ainsa vastusevariandina, et see on halb. Kui aga arvesse võtta asjaolusid ning ajastut ja ühiskondlikku meelsust, mis valitsesid ümberehituse ajal, siis pisut järgi mõeldes võib jõuda ka teistpidisele järeldusele. Ümberehituse käigus lõhuti küll pöördumatult hoone interjäär, samas aga on tänase päevani säilinud algupärane arhitektuuriline välisilme. 1950-ndal aastal, mil otsustati ümberehituse kasuks, oli probleem eelkõige hoonele rakenduse leidmises. Kasutus kirikuhoonena ei tulnud tol korral kõne allagi. Tartu Ülikoolis oli selleks ajaks suletud ka usuteaduskond. Vahelagede ehitamise läbi leiti aga hoonele uus, sellesse aega sobilik funktsioon, mis tagas muuhulgas hoone jäämise ülikooli valdusse ning seoses sellega on hoone olnud pidevas kasutuses ning hooldatud. Kasutuseta jäänuna oleks see aga võinud jääda lagunema ning võimalik, et lõpuks sootuks lammutatud. Seega ei ole muutuv maailmas olemas ühest tõde.

Tänapäeval on suurim küsimus Tartu Ülikooli ajaloolise kirikuhoone puhul see, kas taastada betoonvahelagede väljalõhkumise teel algupärane ruumiprogramm ja ennistada hoone pühakojana või leida sellele sobiv funktsioon praegusel kujul. Küsimus hoone edasisest saatusest tõstus eriti teravalt 2005. aastal, mil humanitaarraamatukogu hoonest välja kolis.

Algupärase funktsiooni taastamine on kahtlemata äärmiselt pretensioonikas idee. Esiteks oleks see äärmiselt kulukas projekt, mis eeldaks väga tugeva huvigrupi olemasolu ja eestvedamist. Nii nagu ülikooli kogudus asutati 1850. a ülikooli usuteaduskonna initsiatiivil, ehitati ka ülikooli kirik usuteaduskonna õppejõudude kui ülikooli töötajate eestvõttel ja hiljem, 1920. a loodi sama survegrupi toel selle koguduse eesti pihtkond.¹⁵ Siit tulenevalt oleks ootuspärane, et ka täna oleks kiriku taastamise eestvedajaks ülikooli poolt usuteaduskond. Samas tuleb tõdeda fakti, et 1991. aastal taasavatud usuteaduskond on praegusel ajal Tartu Ülikooli kõige nõrgem ning ülikooli sisseastumisstatistika järgi kõige ebapopulaarsem teaduskond. Seega piirdub usuteaduskond käesoleval hetkel kahe tagasihoidlikuma ettepanekuga: nüüd, kui hoone fassaad on restaureeritud, peaks portaali viilul taastama kiriku tunnusena ladina risti ning paigaldama hoonele infotahvli, mis selgitaks, et aastatel 1860–1947 asus siin Tartu ülikooli kirik.

¹⁵ Rahamägi, Hugo Bernhard. "Tartu Ülikooli Koguduse Eesti pihtkond 1921-1931", Tartu 1931,

Ülikooli koguduse praegune õpetaja ja usuteaduskonna õppejõud dr Urmas Petti kinnitab, et usuteaduskonnal pole ülikoolile pretensioone, kui see leiab hoonele akadeemiliselt väärrika rakenduse. «Muidugi, kui siia tuleks näiteks kasiino, sekkuksime protesteerivalt,» märgib ta.¹⁶

Võimalik, et tulevikus pole välistatud olukorra muutus ning ülikool võib leida finantsid ja sisulise motivatsiooni hoone kirikuna taastada. Milliseid ülesandeid kirik siis täidaks? Kahtlemata saaksid usuteaduskonna üliõpilased kasutada kirikut õppejumalateenistusteks. Samuti võiks kodukirikusse tagasi kolida praegu Jaani kirikus tegutsev ülikooli kogudus. Kirikus võiks läbi viia üliõpilaste laulatusi ja laste ristimisi. Miks mitte pidada kirikuhoones ka pidulikke ava- ja lõpuaktusi arvestades, et viimastel aastatel on ülikooli aula jäänud nende ürituste tarvis tõeliselt kitsaks.

Oma seisukoha kiriku taastamise küsimuses on andnud ka Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Tartumaa praost Joel Luhamets kinnitab, et kiriku taastamine pühakojana on mõttekas ka siis, kui sinna ei teki oma kogudust. Tema sõnul on mitme ülikooli juures taolised kirikud, kus peetakse jumalateenistusi ja kus asuvad kristlikud üliõpilasorganisatsioonid. Praost kinnitas praostkonna valmisolekut osaleda ülikooli kiriku taastamises ning hiljem abistada, et selles toimuks akadeemilisele perele sobiv vaimulik tegevus.¹⁷

Kiriku taastamise skeptiliselt suhtujad apelleerivad põhiliselt 1950. a ehitatud betoonist vahelagede kapitaalsusele, mille kõrvaldamine on väga kallis ja võib saada ohtlikuks ülejäänud hoonele. Samas ei ole hoonele selles osas insener-tehnilist ekspertiisi tehtud. Hoone on praegu konstruktiivselt stabiilne ning kindel, kuid võib-olla on just vahelaed need, mis selle kindluse taganud on. Pole ju teada näiteks see, millest on tingitud ja millal on tekkinud praegu silmaga nähtav, kuid ilmselt ammu peatunud ca 10 sentimeetrine läbivajumine pööningu puitvahelaes.¹⁸ Võimalik, et just betoonvahelagede ehitamine peatas selle protsessi. Taoliste vahelagede eduka eemaldamise näiteks on Tallinna Nõmme Saksa Lunastaja kirik, kuid seesuguste lahenduste

¹⁶ Raudvassar, Liina. Tartu Ülikooli ajalooline kirik. „Eesti Kirik” 14.dets, 2005

¹⁷ Krause, Hannes. Tartu ülikooli kiriku taastamine pole lähema aja prioriteet. „Eesti Päevaleht” 02. nov, 2005

¹⁸ TÜ endise kiriku katuse (sh pööningu) muinsuskaitse eritingimused. TÜ endise kiriku katusekonstruktsiooni mõõdistamine, uuringud ja seisundi hinnang. Tartu, 2007. Koostajad: Mari Nõmmemaa, Aaro Kõlu. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 920-II

puhul tuleb siiski igale objektile läheneda individuaalselt, teostades eelnevalt väga põhjalikud uuringud.

Tartu kirikute taastamise küsimuse on kodanikualgatuse korras oma südameasjaks võtnud ka grupp ülikooli vilistlasi. Algatusgrupp taotleb ülikooli kiriku hoone kasutuselevõttu tema algses funktsioonis ning võimaluse piires taastamist endisel kujul. Siinkohal tekib aga muinsuskaitseline ja kultuurilooline küsimus: kas on õige taastada täiesti hävitatud interjäär endisel kujul. Kui käesoleva töö fassaadide restaureerimise peatükis oli küsimuseks purunenud ehisrosettide taastamine olemasolevate koopiana ning ma leidsin selle olevat õigustatud, siis antud juhul olen veendunud, et püüe taastada kiriku sisemust hävinud interjööri koopiana oleks võlts ja diletantlik, kuna esiteks ei ole selle jaoks säilinud piisavalt materjale ning teiseks toetan ma igati kaasaegse restaureerimisfilosoofia printsiipi, mis ütleb, et kõik uuendused peavad olema selgesti loetavad ning algupärasest eristuma. Leian, et hoone peaks kirikufunktsiooni taastamisel saama täiesti uue ja kaasaegse lahenduse ning selle leidmiseks tuleks välja kuulutada arhitektuurikonkurss.

Samuti on teoreetiliselt võimalik vahelagede eemaldamisel saadud suurt ruumi kasutada näiteks kontserdisaalina või hoopiski ülikooli klubina, kuid seesugune plaan leiaks tõenäoliselt vastuseisu eelkõige ülikooli enda poolt eesotsas usuteaduskonnaga.

Selge on aga see, et kogu eelnev spekulatsioon kiriku taastamise teemal on praeguses ajahetkes teostamatu. Mis on siis reaalsemad tulevikuperspektiivid selle hoone jaoks? Kaks alumist korrust on üsna madalad ja kitsukesed ning praegune funktsioon ülikooli arhiivina on alumistele korrustele üsna sobiv. Kõrgematele korrustele ei ole soovitatav arhiivi- või raamatukoguruumi paigutada juba kasvõi selle tõttu, et raamatud ja arhiivimaterjalid on tohutult rasked ning need ei mõju hästi vana hoone konstruktsioonidele. Minu ettepanek kolmanda korruse ruumide kasutamiseks oleks ehitada sinna külaliskorterid näiteks ülikooli välislektoritele ja teistele külalistele. Hoone pärl on praegu aga neljanda korruse tühjana seisev saal, mis on kaunis ja esinduslik ruum, kus on säilinud ka kõige rohkem hoonele iseloomulikke ehitusaegseid detaile ning mis annab pisutki aimu algse ruumi avarusest. Ülikool on ise välja pakkunud selle saali jaoks suurepärase otstarbe – nimelt on tekkinud plaan võtta ruum kasutusele ülikooli nõukogu saalina, mis oleks antud olukorras vaieldamatult parim ja vääriskaim lahendus.

Hoone kultuuriloolise tausta säilitamise seisukohalt on õige usuteaduskonna ettepanek portaali viilul ladina risti kui kirikuhoone peamise sakraaltunnuse taastamine ning hoonele infotahvli paigaldamine.



Ill. 44: Ülikooli endise kirikuhoone neljanda korruse saal 2008. aasta mais

5. KOKKUVÕTE

Üheks olulisemaks töö eesmärgiks oli koostada hoone restaureerimisprojekti tegemiseks võimalikult täpsed muinsuskaitse eeskirjad, tagamaks hoone ajaloolise substantsi ja kultuuriväärtuslike detailide säilimine. Täna, mil hoone fassaadide restaureerimistööd on lõpetatud, saab öelda, et see eesmärk on täidetud. Restaureerimistöode käigus püstitus minu jaoks kõige olulisemalt küsimus hävinenud detailide asendamisest. Peamine järeldus antud küsimuses konkreetse hoone kontekstis on, et üldiselt hästi säilinud fassaadi puhul on hävinud detailide taastamine hoone terviklikkuse huvides õigustatud juhul, kui on säilinud eeskuj, mille varal uus detail teha ning kõik uuendused ja asendused dokumenteeritakse korrektselt.

Hoonele tema spetsiifikast ja ehitusajaloolisest taustast lähtuvalt võimalikku uut kasutusotstarvet otsides leidsin, et kultuuriväärtuslikule ehitisele algupärasest erineva funktsiooni andmine nõuab alati suurt hulka kompromisse. Veelgi enam juhul, kui tegemist on kunagise pühitatud sakraalehitisega, mis lisab hoonele justkui mingi üldiselt kokkulepitud ja iseenesestmõistetava puutumatus oreoli. Kuid kui hoone algne kasutus on kadunud, siis tuleb leida uus perspektiiv. Lihtsaimaks ja robustseimaks võimaluseks oleks loomulikult hoone lammutada ning kiire ja muutuva tarbimisühiskonna silmis polekski see ehk halb variant. Kuid õnneks on olemas muinsuskaitseadus, mis ei lase lühinägelikel inimestel iga inimpõlve järel ajalugu otsast peale ehitama – kirjutama hakata. Samas ei ole ükski muinsuskaitseja huvitatud funktsionaalsuse kaotanud kaitsealuse hoone lagunemisest või muutumisest vandalismiobjektiks. Seega tuleb püüda pandlikult leida kompromiss, mis muudaks hoone elavaks, kuid säilitaks selle arhitektuurilise ning ajaloolise väärtuse. Mida parem kompromiss leitakse, seda kindlam on hoone säilimine, kuna ühtki asja ei saa hoida pikka aega elusana kunstlikult. On selge, et parim viis millegi säilitamiseks on objektist huvitatud inimeste teadlikkus. Samuti on oluline arusaam, et me ei saa küll valitseda aega, kuid kui me säilitame enda ümber meile pärandatud kultuuri ning anname selle edasi järgmisele põlvele, siis oleme me teinud midagi olulist ajaloolise järjepidevuse kaitseks. Kui me millegi säilitamiseks peame tegema muudatusi ja kompromisse, siis tehkem seda ausalt ja jätkem ka sellest info ja märk tuleviku tarbeks. Sest kõike olnud lõhkudes ja pidevalt päris otsast alates ning ilma järjepidevusega ei ole meil enda aega, olemasolu ja progressi millegagi võrrelda ega millegi suhtes hinnata ning seeläbi muudame me iseennast olematuks.

English summary

FORMER CHURCH OF TARTU UNIVERSITY – RESTORATION OF FACADES AND CONCEPT OF USE

The present BA thesis is divided in two parts. The first part contains the historic overview of the building. It also analyses the problems of restoring the authentic facade details of the church. Inventory of historically valuable details and constructions has been made and special conditions paper for restoration works is compiled. The concept of restoration concentrates on possibilities or ways how (or if) the lost or damaged details should be replaced. The matters of aesthetics, ethics and historical truth must be considered. The basic conclusion (the exterior of the building is quite well-preserved) is that the reproducing of lost details is justified only if the original example has preserved. The course of restoration has to be documented correctly.

The paper describes the restoration works that took place in the second half of year 2007.

The second part of thesis discusses the possibilities and problems of changing the function of the sacral building. Several surprising examples from Europe are referred to. Most common functions are – houses of culture, concert halls or libraries. There are also rather extreme examples like nightclubs, bank offices, restaurants, gyms and even private houses. The paper discusses the different values of historic building and conflicts between historical and practical values. While finding out the best way for using the building, the main thing that has to be considered is the present technical state of former church. In 1950s the former interior was ruined by adding three inserted concrete ceilings.

The thesis discusses two opposite possibilities – to preserve the present situation and use the building as library, archive etc or to pull down the secondary ceilings and restore the original interior and function. The contemporary restoration philosophy, present need of the University and constructive-technical problems are considered.

The most important dates in the history of Tartu University Church building

- The cornerstone of historicistic church building (K. Rathaus) was placed in 1856.
- 1860 – inauguration of the church
- Soviet Government closed the church in 1947, the properties of the congregation were passed over to Põltsamaa Church

- In 1950 the church was reconstructed (three inserted concrete ceilings were added)
- In 1956 part of University Library moved in
- Until 2006 the building was used by Humanitarian Library
- In present time the ground floor and the first floor are used for archive materials. Rest of the house is empty.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

ARHIIVIMATERJALID

1. **Tartu ülikooli kiriku 75-aastapäevale pühendatud trükised ja ajalehe väljalõiked**, 1935. aastast. Eesti Ajalooarhiiv, f.1872 n.1 s.586
2. **Ülikooli kiriku plaanid** (1836-1902), Eesti Ajalooarhiiv, f. 2100 n.11 s.128
3. **Jakobi tn 1 (end. Ülikooli kiriku hoone). TRÜ Õpperaamatukogu**. Tallinn, 1980. Koostaja: Niina Raid. Riigiarhiiv, T- f.76 n.1 s.10627
4. **V. Kingissepa t. 15a asuva TRÜ Õpperaamatukogu korrastamise eritingimused**. Tallinn, 1980. Koostaja: Udo Tiirmaa. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 21
5. **Jakobi 1 siseruumide tehnilise seisukorra uuringud ja kultuuriväärtuslike detailide inventariseerimine**. Tartu, 2005. Koostaja: Rein Parts. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 672
6. **Muinsuskaitse eritingimused TÜ peahoone õue kujundusprojekti ja piirete restaureerimisprojekti koostamiseks**. Tartu, 2007. koostajad: Mari Nõmmemaa, Kati Niibo. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 906-II,
7. **Muinsuskaitse eritingimused Jakobi 1 hoone fassaadi remont-restaureerimisprojekti koostamiseks**. Tartu, 2007. Koostaja: Mari Nõmmemaa. OÜ ARC projekt arhiiv kaust 920-I
8. **TÜ endise kiriku katuse (sh pööningu) muinsuskaitse eritingimused. TÜ endise kiriku katusekonstruktsiooni mõõdistamine, uuringud ja seisundi hinnang**. Tartu, 2007. Koostajad: Mari Nõmmemaa, Aaro Kõlu. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 920-II
9. **Endise ülikooli kirikuhoone fassaadide remondi ja restaureerimise projekt**. Tartu, 2007. Koostaja Mari Nõmmemaa. OÜ ARC Projekt arhiiv kaust 1464-I

PUBLIKATSIOONID

1. **Aaslava, S.** Usuteaduskond. Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu: „Postimehe” trükk 1932, lk 34
2. **Ilomets, Tullio. Palamets, Hillar.** Alma Mater Tartuensis 1632-1982. Kirjastus „Eesti Raamat”, 1982
3. **Kaila, Panu.** Majatohter I ja II osa. Tallinn: „Ehitame” kirjastus 1999
4. **Krause, Hannes.** Tartu ülikooli kiriku taastamine pole lähema aja prioriteet. „Eesti Päevaleht” 02. nov, 2005

5. **Muños Viñas, Salvador.** Contemporary Theory of Conservation. Elsevier Ltd, 2005
6. **Preem, Martti.** Tartu Ülikooli ajaloolised hooned. „Õpetajate Leht” 7. juuni, 2002
7. **Rahamägi, Hugo Bernhard.** "Tartu Ülikooli Koguduse Eesti pihtkond 1921-1931", Tartu 1931,
8. **Raudvassar, Liina.** Tartu Ülikooli ajalooline kirik. „Eesti Kirik” 14.dets, 2005

ARTIKLID INTERNETIST

1. **Umgebaute Gotteshäuser. Wenn in der Kirche Cocktails serviert werden.** Judith Weber, 23. Dezember 2007
http://www.welt.de/finanzen/article1489978/Wenn_in_der_Kirche_Cocktails_serviert_werden.html
2. **SPAB Statement 1 : Church Extensions,** January 2007.
<http://www.spab.org.uk/html/advice/statements/spab-statement-1-church-extensions/>
3. **Alte Kirche - neue Nutzung. Interview mit Dipl.-Ing. Matthias P. Gliemann.** MONUMENTE Online Magazin der Deutschen Stiftung Denkmalschutz,
http://www.monumente-online.de/07/03/leitartikel/03_Interview.php
4. **Will the church of Christ the Savior in Pristina be turned into a night club or a gallery?** ERP KiM Newsletter August 31, 2005.
http://www.kosovo.net/news/archive/2005/August_31/1.html
5. **A residential area revives by transforming a church 'A new heart for Bow'.** 28 Jan 2005. <http://www.reurba.org/reports2/004-london-jan054/050127-eastenders.html>